

Finanssipolitiikka vaatii tasapainoilua kestävyys- ja suhdannepolitiikan välillä

- Jyväskylän yliopiston professori Roope Uusitalon haastattelu

Haastattelu on tehty 27.3.2015.

Lähivuosien finanssipolitiikan tekijät ovat vaikeiden päätösten edessä. Kunnilla ja valtiolla on pysyvä alijäämä, joka rikkoo jo vakaus- ja kasvusopimuksen sääntöjä. Jossain vaiheessa julkisen sektorin tulot ja menot on pakko saada tasapainoon. Toisaalta liian nopea finanssipoliittinen äkkijarrutus hidastaa jo muutenkin olematonta talouskasvua ja voi johtaa työttömyyden kasvuun.

Siirryit tämän vuoden alusta koulutuksen taloustieteen professoriksi Jyväskylän yliopistoon. Voisin kuvitella kuiskuteltavan jotain tähän tapaan: ”Mitähän se Roope sinne Jyväskyläänkin lähti? Olisihan sillä ollut täällä Helsingissäkin tekemistä.” ”Pakenitko” pääkaupungin kuhinaa vai pala-sitko tutkimuksellisille juurillesi?

Minulla oli Helsingissä määräaikainen virka, joka oli päättymässä, ja piti löytää jostakin töitä. Jyväskylässä on erinomaisen hyvä yliopisto, ja siellä oli avoinna minulle sopiva virka. En minä mihinkään ole paennut. Edelleenkin asun Espoossa, ja minulla on työhuone myös Helsingissä.

Jyväskylässä on koulutuksen tutkimusta, ei ai-noastaan taloustieteessä vaan muutenkin. Joko Sinulta on kysytty selitystä suomalaisten koulu-laisten PISA-tulosten heikentymiselle?

Yllättävän vähän on kysely, mutta mielestäni sekä PISA-tulosten korkea taso että niiden putoaminen on koulutuksen ja koulutuksen taloustieteilijöiden

kannalta noloa, koska kumpaakaan ei ole pystytty kunnolla selittämään.

Onko Sinulla mitään arveluja, mikä siinä voisi olla takana?

Huonoja – mutta on mielenkiintoista, että sekä PISA-tulosten että armeijan peruskokeiden tulosten trendit ovat samantapaisia myös esimerkiksi Ruotsissa, jossa koulujärjestelmä on yksityiskou-lujen yleistymisen vuoksi muuttunut eri suuntaan kuin Suomessa. Tämä viittaa siihen, että olisi kyse pikemminkin jostakin, mikä tapahtuu koulun ulko-puolella kuin siitä, mitä tapahtuu koulun sisäpuo-lella. Tämä havainto ehkä ohjaa etsimään vastauksia oikeista suunnista.

PISA-tulosten heikkeneminen näyttäisi johtuvan koulujärjestelmän ulkopuolisista syistä.

”TUTKIMUKSEN PERUSTEELLA KOULUTUS ON EDELLEENKIN ERINOMAINEN INVESTOINTI.”

Eli lapset ovat liikaa tietokoneiden, kännyköiden, pelien ja internetin viettävinä, nukkuvat huonosti...?

Tätä on vähän vaikea näyttää toteen, mutta tiedetään, että lapset ja nuoret esimerkiksi lukevat oleellisesti vähemmän kuin 15–20 vuotta sitten. Sitä, mikä vaikutus tällä on koulussa mitattuun osaamiseen, on vaikea näyttää toteen. Ja mikä on vielä tärkeämpää, ei ole ollenkaan selvää, etteivätkö pelien opettamat tietojenkäsittelytaidot olisi tulevaisuudessa yhtä tärkeitä kuin meidän arvostamamme lukemisen ja kirjoittamisen perustaidot.

Onko mitään tutkimushanketta vireillä millä pureuduttaisiin näihin ongelmiin?

Ei varsinaisesti vauhdissa, mutta osaamistason muutos ja sen syyt kuuluvat minun mielestäni mielenkiintoisimpiin ja tärkeimpiin kysymyksiin koulutuksen taloustieteessä ja koulutuksen tutkimuksessa. Sen tähden tämä on työlliställä korkealla.

MITÄ KOULUTUSPOLIITIKASSA TULISI TEHDÄ?

Toinen asia, jota olet aikaisemmin hie- man enemmän harrastanut, on koulu- tuksen tuotto. Onko siitä jotain tuoret- ta kerrottavaa, miten sille on käynyt? Nythän puhutaan siitä, että työmark- kinat polarisoituvat – onko esimerkiksi sillä jotain merkitystä?

Jos työmarkkinat polarisoituvat, se todennäköisesti tarkoittaa sitä, että koulu- tuksen tuotot kasvaisivat. Koulutuksen tuottoihin liittyen olemme viime aikoina olleet kiinnostuneita siitä, kuinka suuria riskejä liittyy koulutusinvestointeihin. Voiko tietää, että koulutus takaa varman työpaikan ja hyvätuloisen ammatin? Tämän tutkimuksen perusteella koulutus on edelleenkin erinomainen investointi (KOERSELMAN JA UUSITALO 2014). Kou- lutusinvestointiin liittyy riskejä, mutta se on toisaalta myös aika hyvä vakuutus esi- merkiksi työttömyysriskin varalta.

OECD:N (2015) hiljattain tekemässä vertailussa kiinnitettiin huomiota sii- hen, että suomalaisten koulutustaso ei ole enää kansainvälistä huippua. Onko siinä mitään toimenpiteitä mitä voisi tehdä, vai onko nyt saavutettu se raja, ettei enää voida nostaa?

En ole tästä ehkä ihan huolissani kuin tämän OECD-selvityksen tekijät. Suomalaisten keskimääräinen koulu- tustaso on edelleen korkea. Enemmän olen huolissani siitä joukosta, joka jää toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle. Siitä joukosta suomalaisen koulutuspo- litiikan muutenkin pitäisi olla kaikkein eniten huolissaan.

Jotkut ovat esittäneet, että kaikille taattaisiin vähintään toisen asteen koulutus.

Vielä hiljattain vallassa ollut hallitus yritti tehdä toisen asteen koulutuk- seen hakeutumisesta osittain pakollista nostamalla oppivelvollisuusikää, mikä taloustieteilijöiden mielestä oli ihan erinomainen idea. Keskustelu vain aika nopeasti siirtyi koulutuksen hyödyistä vähän epäoleellisempiin kysymyksiin, kuten pitäisikö lukion oppikirjojen olla ilmaisia jos peruskoulun jälkeinen kou- lutus on pakollista.

OPPIVELVOLLISUUSIÄN NOSTO lähettäisi 16-vuotiaille signaalin siitä, että yhteiskunnan mielestä ei ole ok lopettaa koulua 16-vuotiaana, vaan pitää hankkia vähintään toisen asteen ammatillinen tutkinto.

Oppivelvollisuusikä nosto olisi erinomainen toimenpide.

Onko Sinulla yliopistomaailmasta nyt kommentoitavaa? Olet joutunut sii- hen jonkin verran tutustumaan ihan käytännössä.

Yliopistomaailmassa on erinomaisen mielenkiintoisia hankkeita liikkeellä,

jotka liittyvät resurssien keskittämiseen ja yksikköjen vahvistamiseen.

Yhdistämiseen myös ammattikorkea- kouluihin?

Ammattikorkeakouluihin yhdistäminen voi olla vähän vaikeampi kysymys. Mi- nusta ammattikorkealuille on ihan ai- dosti paikka suomalaisessa koulutuspo- litiikassa. Olen tästä teemasta muuttanut mieltäni verrattuna siihen aikaan, jolloin ammattikorkeakouluja ensimmäistä ker- taa ruvettiin perustamaan.

YLIOPISTOJEN SUHTEEN mielestäni on ihan järkevää politiikkaa, että ne eri- koistuvat ja muodostetaan vahvempia yksiköitä harvempiin paikkoihin. Tämä prosessi edistyy kovin hitaasti, mutta suunta on oikea.

Mitä mieltä olet väitteestä, että yliopis- toissa tehdään liikaa a) hallinnollista työtä ja b) turhaa tutkimusta?

Aika monessa organisaatiossa tehdään vähän liikaa hallinnollista työtä, ja voisi kuvitella, että yliopistoissa se pystyttäi- siin organisoimaan tehokkaamminkin tai ainakin sillä tavalla, että hallintoa ei vyörytetä esimerkiksi tutkijoiden velvoitteeksi. Turha tutkimus on vähän vaikeammin määriteltävä käsite, mutta en haluaisi nähdä sellaista tilannetta, että meillä olisi joku korkea tutkimus- neuvosto, joka määrittelisi, mikä tutki- muksista on turhaa ja mikä on vähemmän turhaa. Kaikki tutkimus ei välttämättä johda mihinkään, ja joku voi osoittau- tua triviaaliksi, mutta millä keinoin me karsisimme pois jonkun mielestä turhan tutkimuksen, ja kuka olisi se diktaattori, joka tämän karsinnan tekisi? Se olisi aika vaikea päättää.

Ei tulisi antaa kenenkään ulkopuolisen päättää, millaista tutkimusta yliopistoissa harjoitetaan.

Perinteisestihän se on tietysti tiedeyhteisö tavalla tai toisella.

Tiedeyhteisö tekee tätä koko ajan tieteellisen arvioinnin ja tieteellisen kilpailun avulla. Silti se, että päätettäisiin, että joku ala on hyödytöntä humpuukia eikä sitä pidä harrastaa, olisi kummallista tiedepolitiikkaa. Tiede on itseohjautuva ja itse itseään korjaava prosessi, ja minusta on oleellista että se pysyy sellaisena.

TALOUSPOLITIIKAN LÄHTÖKOHDAT

Olet Talouspolitiikan arviointineuvoston' puheenjohtaja. Julkaisitte tammi-kuussa ensimmäisen raporttinne, josta silloin keskusteltiin jonkin verran. VALTIOVARAINMINISTERIÖN (2015) virkamiesraportti maaliskuussa ei viitannut siihen kertaakaan. Tätä on ihmetelty. Mitä mieltä olet siitä? Eikö teidän raportillanne näytä olevan mitään merkitystä?

On vaikea arvioida, paljonko merkitystä raportilla on ollut. Ehkä täysin raportista riippumatta esimerkiksi julkisen sektorin leikkauksia koskeva keskustelu on siirtynyt hiukan samaan suuntaan kuin meidän raportissamme. Raportin julkaisemisen jälkeen keskustelu siitä, millä tavalla pitäisi tasapainottaa tavoitteet julkisen talouden vakauttamisesta ja suhdanteita tasaavasta finanssipolitiikasta, on joka tapauksessa lisääntynyt. Siinä vaiheessa kun meidän raporttimme tuli ulos, saimme kovaakin kritiikkiä suosituksista, joiden mukaan julkisen talouden sopeuttamista pitäisi hiukan lykätä aikaan, jolloin suhdannetilanne ainakin olemassa olevien ennusteiden mukaan on nykyistä parempi.

Tässä onkin sopiva sauma mennä tarkemmin keskusteluun siitä, missä määrin viime vuosien talouskehityksessä on kyse suhdanneongelmasta ja missä määrin rakenteellisesta muutoksesta. Se on tietysti vaikea kysymys.

Me tiedämme 10 vuoden päästä sen ihan tarkasti.

Niin varmasti, mutta se on silloin vähän myöhäistä. Arviointineuvoston raportissa yksi hieman ihmetystä herättänyt väite oli, että se näki vain vähän merkkejä työttömyyden rakenteellisuudesta.

Ei ole ihan selvää, mitä siinä tarkoitatte rakenteellisuudella. Tarkoitatteko vain pitkäaikaistyöttömyyttä? Aika yleinen käsityshän on ollut, että vaikeasti työllistettäviä, pysyväis- ja toistuvaistyöttömiä on ollut paljon jo pitkään.

Emme me missään vaiheessa halunneet sanoa, että työttömyys ei olisi rakenteellista tai että pitkäaikaistyöttömyys ei olisi ongelma. Me totesimme, että työttömyyden viime vuosien kasvu näyttäisi johtuvan pikemminkin suhdannetekijöistä kuin rakenteellisen työttömyyden pahenemisesta. Lisäksi huomautimme, että työttömyys on kasvanut vähemmän kuin mitä tuotannon putoamisen perusteella olisi voinut ennustaa. Arvioimme rakenteellisen työttömyyden muutoksia perinteisillä indikaattoreita kuten avoimien työpaikkojen ja työttömyyden muutoksilla ja työttömyyden alueellisten erojen muutoksilla. Näiden perusteella varsinaisia muutoksia on vaikea nähdä, varsinkin jos yritetään korjata tilastointitapaan liittyviä ongelmia ennen indikaattorien laskemista.

Julkisen talouden liian nopea sopeuttaminen voi johtaa työttömyyden kasvuun.

Olen syrjäsilmillä jonkun verran seurannut keskustelua lähinnä jenkeissä, kuinka siellä ihmetellään, miten alas työttömyys tai työttömyysaste voi painua. Siellä esimerkiksi keskuspankki on tarkistanut alaspäin NAIRU-arviotaan². On kiinnitetty huomiota siihen, että viimeksi kun inflaatio lähti kiihtymään, niin oltiin lähempänä neljää kuin viittä prosenttia. Siellä on työmarkkinoiden ulkopuolella paljon väkeä, joka ei ole mukana työttömyysasteessa, ja voi kestää kauankin ennen kuin tämä tilanne purkautuu niin, että alkaa inflaation kiihtyminen.

Suomessa keskusteltiin 1990-luvulla työttömyyden ”kovasta ytimeistä”. Sitteen huomattiin, että kun taloudessa alkoi mennä paremmin, tämä kova ydin loppujen lopuksi sentään suli. Maailma ei lopulta ollut muuttunut mihinkään suun-

taan. Se, että me sanomme työttömyyden olevan suhdanneluontoista, tarkoittaa suurin piirtein samaa asiaa kuin että meillä on tällä hetkellä jonkunnäköinen tuotantokuilu, eli että tuotannon määrä on pienempi kuin ”normaalissa” suhdannetilanteessa. En usko, että syntyy minäkään tutkimuslaitoksen tai analyytikon kanssa suurta erimielisyyttä siitä, onko Suomessa tällä hetkellä tuotantokuilu positiivinen vai negatiivinen. Numeroista voidaan olla eri mieltä, mutta etumerkki lienee sama kaikilla.

Osa työttömyydestä on suhdanneluontoista ja sulaa ajan myötä, mutta kuinka suuri osa?

Viime aikoina on huomiota herättänyt Tilastokeskuksen ja työ- ja elinkeinoministeriön (TEMin) työttömyyslukujen eriytyminen (jälkimmäiset kasvaneet enemmän), jonka tärkein syy arviointiraportin mukaan on ollut lakkautettujen työttömyyseläkkeiden korvaaminen työttömyysturvan lisäpäivillä, mikä merkitsi aiemmin työttömyyseläkkeisiin oikeutettujen kirjautumista työttömiksi työnhakijoiksi. Hehän ovat voineet kuitenkin kirjautua vaihtoehtoisesti esimerkiksi työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkeläisiksi. Onko tästä nyt tarkempaa tietoa?

On totta että työttömyyseläkkeen lakkauttamisen jälkeen työttömät ovat siirtyneet vanhuuseläkkeelle aikaisemmin kuin ennen. Sen sijaan työkyvyttömyyseläkkeiden määrä on Eläketurvakeskuksen laskelmien mukaan laskenut viime aikoina. Työkyvyttömyyseläke ei siis ole korvannut työttömyyseläkettä. Työkyvyttömyyseläkkeiden väheneminen on äärimmäisen positiivinen kehitys työmarkkinoilla.

Seniorit ovat parempikuntoisia.

Niin, suomalainen työelämä on mennyt parempaan suuntaan, ja ihmiset jaksavat työelämässä entistä pidempään. Ehkä työtehtävät ovat muuttuneet fyysisesti ja mahdollisesti myös henkisesti vähemmän rasittaviksi.

JULKISEN TALOUDEN SÄÄSTÖTOIMET PITÄISI TOTEUTTAA ASTEITTAIN JA ENEMMÄN MYÖHEMMIN KUIN AIKAISEMMIN.

UUDEN VAALIKAUDEN TOIMENPITEET

Miten tilanne tästä eteenpäin kehitty? Sehän vaikuttaa aika olennaisesti, kun keskustellaan esimerkiksi leikkauslietoista tai julkisen talouden sopeuttamisesta tai kestävyysvajesta. Minkälaiseen kasvuun Suomi voisi päästä ja miten pitkälle tuotantokuilu voisi umpeutua vuoden 2019 alkuun mennessä? Tuotantokuilulla on se hauska piirre, että kun se on tilastollinen käsite, niin se aina umpeutuu teknisesti suurin piirtein 4 vuoden aikana.

”Taluskasvu tulee todennäköisesti olemaan lähivuosisikymmeninä hitaampaa kuin se on ollut viime vuosikymmeninä.”

Onko kuitenkin käynnistynyt sekulaarinen stagnaatio, pitkä hitaan kasvun kausi?

Mielestäni on aina vaikea sanoa, että maailma muuttanut pysyvästi ja mistään ei tule uutta nousua. Toisaalta on nähtävissä tekijöitä, jotka viittaavat pysyvempään muutokseen: työvoiman määrän väheneminen, ikärakenteen muutos, varmaankin suhteellisen pysyvä romahdus elektroniikkateollisuudessa - tuskin Suomessa tehdään kännyköitä enää 100 vuoden päästäkään. Taluskasvu tulee todennäköisesti olemaan lähivuosisikymmeninä hitaampaa kuin se on ollut viime vuosikymmeninä. Suomessa elettiin vuoden 1994 ja noin 2007 välillä niin monta hyvää vuotta peräkkäin, että sellaisen tapahtuminen uudestaan olisi jonkun sortin lottovoitto.

Jos tarpeeksi syvälle mennään, niin sieltä nousee nopeasti ylös. Ainakin historiassa näin on käynyt. Joka tapauksessa arviointineuvosto esittää, että jos jotain leikkaus- tai säästötoimia tehdään, niin ne ajoitettaisiin vaalikauden loppupuolelle.

Minun täytyy ehkä pikkuisen revisioida sitä käsitystä. Säästötoimilla voi olla myös jonkinlaisia signaaliarvoja. Siinä vaiheessa kun me kirjoitimme arviointineuvoston raporttia, emme käyttäneet minkäänlaista poliittista harkintaa. Kommentit, joiden mukaan poliittisista syistä olisi järkevää tehdä jotain myös nopeammin, ovat ihan osuvia. Sen tähden tällainen revisioitu käsitys olisi se, että finanssipolitiikalla ei ole syytä romuttaa julkista taloutta ja kasvattaa työttömyyttä tekemällä liian nopeaa paniikkijarrutusta, vaan säästötoimet pitäisi toteuttaa asteittain seuraavien 4–5 vuoden aikana sillä tavalla, että niitä toteutetaan myöhemmin enemmän kuin aikaisemmin. Ja olen edelleen sitä mieltä, että ne säästöt ja veronkorotukset, jotka edellinen hallitus teki, ja jotka kohdistuvat vuoteen 2015 – yli kaksi miljardia euroa – ovat aika kovia tässä suhdannetilanteessa.

Oletko tutustunut PERTTI HAAPARANNAN (2015) T&Y-artikkeliin, josta nyt on keskusteltu, ja sen arvioon, että tässä voi olla ikävä yllätys edessä: näillä leikkauksilla ei onnistutakaan jarruttamaan velkaantumista.

Olen seurannut sitä keskustelua jonkin verran. Mielestäni on hienoa, että Pertti on onnistunut nostamaan esille leikkausten vaikutuksen kokonaiskäsytään ja työllisyyteen. Viimeisimmissä tutkimuslaitosten ja valtiovarainministeriön sopeuttamisurakelmissä nämä vaikutukset on ainakin jollain tavalla otettu huomioon, olkoonkin että näissä laskelmissä käytetyt julkisen talouden kertoimet ovat ehkä hiukan liian pieniä. Toisaalta lienee aika selvää, että pitkällä aikavälillä julkisen sektorin menot eivät voi merkittävästi ylittää tuloja, ilman että velka kasvaisi hallitsemattomalla tavalla. Menot voivat olla pysyvästi jonkin verran suuremmat kuin tulot, kun julkisella sektorilla on velkaa, mutta se ero ei voi olla pitkällä aikavälillä liian suuri.

Aivan. Mitä nämä leikkaukset voisivat olla? Onko Sinulla näkemystä, mihin ne painottuisivat? Sote-uudistus olisi ilmeisesti aika keskeinen, vai?

Olen ollut varovainen ottamaan kantaa sellaisiin uudistuksiin, joiden sisällöstä ei tiedä juuri mitään. Eläkeuudistuksen vaikutuksia voidaan yrittää arvioida, mutta sote-uudistuksen vaikutusten arviointi on tutkijan näkökulmasta pikkuisen hankalaa ennen kuin tietää, minkä näköinen se uudistus mahtaisi olla.

Pitkällä aikavälillä julkiset menot voivat olla vain hieman verran suuremmat kuin tulot ilman, että velka kasvaisi hallitsemattomasti.

KESTÄVYYSVAJE ON PULMALLINEN KÄSITE

Mutta esimerkiksi ikääntymisen yhteydessä tai siihen liittyen nimenomaan sote-menot ovat keskeiset, ja siitähän on ollut joitakin vanhojakin arvioita, kuinka paljon ne kasvavat ikääntymisen myötä suhteessa bkt:en ja mikä vaikuttaa sitten oleellisesti kestävyysvajeseen.

Totta kai näin. Kestävyysvajeseen vaikuttaa kaksi isoa erää. Toinen on eläkemeno ja toinen on terveystulot, jotka molemmat kasvavat väestön ikääntymisen vuoksi. Eläkemenojen kasvuun on nyt – mikäli eduskunta tulee tämän työmarkkinajärjestöjen eläkeuudistuspaketin hyväksymään – suhteellisen hyvin varauduttu. Eläkejärjestelmä on suhteellisen hyvin tasapainossa pitkällä aikavälillä.

Eikö se suorastaan ole kaventamassa kestävyysvajetta? Tai oli se entinenkin jo. Mitä mieltä olet?

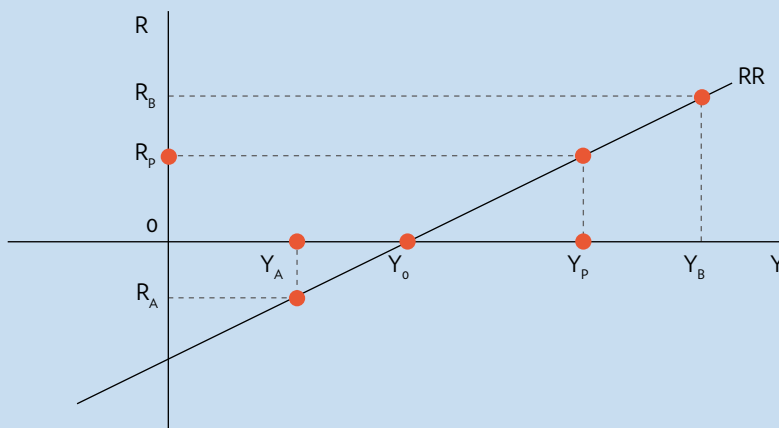
Eläketurvakeskuksen laskelmien mukaan eläkemaksut voidaan pitää suurin piirtein nykytasolla seuraavat 60 vuotta, mikä on kohtuullinen indikaattori sille,

RAKENTEELLINEN YLIJÄÄMÄ JA KESTÄVYYSVAJE

Julkisen talouden rahoitusylijäämä muodostuu julkisyhteisöjen (valtio, kunnat, työeläkelaitokset ja muut sosiaaliturvarahastot) tulojen ja menojen erotuksesta. Oheisessa pelkistetyssä kuviossa suora RR kuvaa pystyakselin rahoitusylijäämän R riippuvuutta vaaka-akselin bruttokansantuotteesta (bkt) Y. Suoralla RR julkisen talouden tulo- ja menoperusteet (kuten veroasteikot ja menoja säätelevät lait) pysyvät muuttumattomina. Suora on nouseva, koska bkt:n kasvu lisää verokertymiä ja vähentää erityisesti sosiaaliturvamenoja, mikä merkitsee rahoitusylijäämän paranemista. Tulo- ja menoperusteiden muuttuessa suora RR siirtyy. Voimme ajatella, että bkt:n jollakin tasolla Y_p saavutetaan resurssien täyskäyttöä (tai täystyöllisyyttä) vastaava bkt:n potentiaalinen taso. Suora RR voi sijaita niin, että tässä pisteessä saavutetaan rakenteellinen ylijäämä (kuten kuviossa R_p) tai alijäämä (ei esitetty). Jos kuitenkin tosiasiallisessa (suhdanne) tilanteessa jäädään tämän potentiaalisen tuotannon alapuolelle (työttömyys-tilanteeseen) niin julkinen talous voi olla tasapainossa kuten pisteessä Y_0 tai alijäämäinen kuten pisteessä Y_A . On myös mahdollista, että tuotanto pääsee potentiaalisen tasonsa yläpuolelle kuten pisteeseen Y_B .

Toisin kuin toteutuva bkt:ta, ei potentiaalista tuotantoa voida suoraan havaita, vaan se pitää arvioida tilastollisin menetelmin, joihin liittyy omanlaisiaan ongelmia. Lisäksi hankaluutena on se, että potentiaalinen tuotanto pyrkii muuttumaan koko ajan. Näistä syistä myös rakenteellisten yli- ja alijäämien arvioiminen on myös kiistanalaista.

Julkisen talouden kestävyysvaje voidaan määrittellä verokorotuksiksi ja/ tai menoleikkauksiksi (so. muutokseksi julkisen sektorin rahoitusjäämässä miinus korkomenot eli ns. perusjäämässä) suhteessa bkt:en, jotka tarvitaan sen estämiseksi, että julkisen velan suhde bkt:en kasvaa yli jonkun rajan (esimerkiksi EU:n asettaman 60 prosenttia) tai rajatta jollakin horisontilla (esim. 2060 mennessä) tai täältä ikuisuuteen. Kestävyysvajeen umpeen kurominen ei siis edellytä velkaantumisen lopettamista, koska velka voi kasvaa bkt:n kasvaessa ilman, että velkasuhde nousee – puhumattakaan siitä, että velka kuoletettaisiin. Mutta on selvää, että velkasuhteen noustessa lopulta velan korkomenot kasvavat sietämättömiksi. Kestävyysvajetta laskettaessa tehdään monenlaisia oletuksia mm. potentiaalisen tuotannon kasvusta ja rakenteellisesta alijäämästä. Pitkällä aikavälillä toteutuva kasvu ja alijäämä pyrkivät keskimäärin noudattamaan samoja uria.

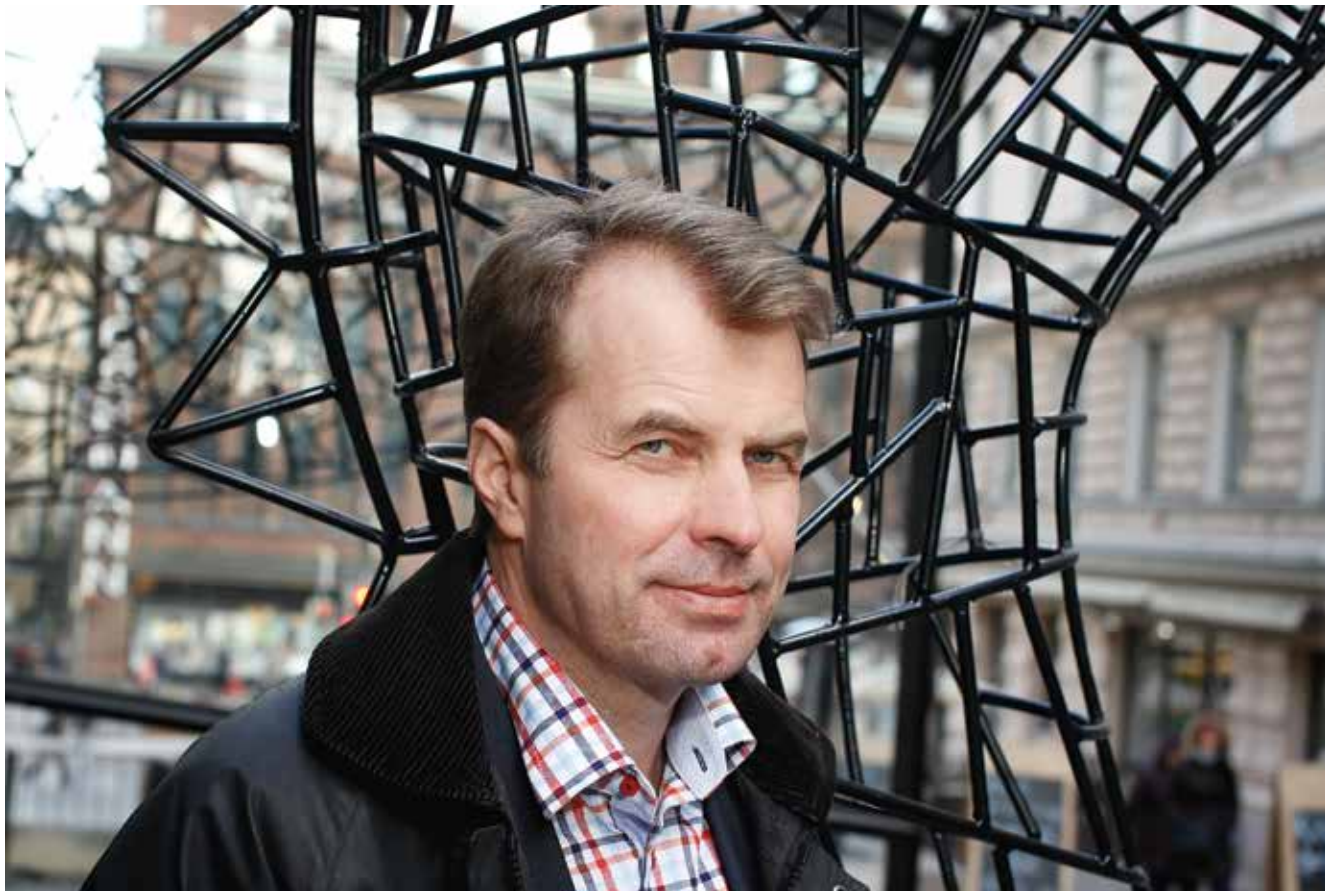
että eläkejärjestelmä on tasapainossa. Eläkejärjestelmä on jopa vähän kiusallisella tavalla vaikuttanut Suomen julkisen talouden lukuihin siten, että meillä on ollut samanaikaisesti eläkejärjestelmässä ylijäämää ja muussa julkisessa sektorissa aika reipas alijäämä. Tästä seuraa – ja tämä on itse asiassa tärkeää – se, että vaikka Suomen julkinen talous kokonaisuudessaan täyttäisi esimerkiksi EU:n kriteerit alijäämän suhteen, niin se ei vielä tarkoita sitä, että julkisen sektorin bruttovelka ei kasvaisi.

Kuinka rakenteellinen alijäämä ja kestävyysvaje arvioidaan ja ovatko ne järkeviä käsitteitä? Esimerkiksi rakenteellisen alijäämän arviointiin on erilaisia tilastollisiakin menetelmiä. Taloustieteessä on siitä keskusteltu, että ne saattavat johtaa hyvin erilaisiin tuloksiin. Samoin kestävyysvajeessa varsinkin on paljon oletuksia, jotka koskevat kaukaista tulevaisuutta, josta me emme tiedä oikeastaan yhtään mitään. Mikä Sinun kantasi näihin ongelmiin on?

Ensinnäkin sekä rakenteellinen alijäämä että kestävyysvaje ovat ekonomistien keksimiä mittareita, jotka ovat monilta ominaisuuksiltaan juuri sitä mitä julkisen talouden mittarien pitäisi ollakin. Verrattuna esimerkiksi vaikkapa vakaus- ja kasvusopimuksen kolmen prosentin alijäämäkriteeriin rakenteellisen alijäämän kriteeri on paljon parempi, koska se mahdollistaa sen, että harrastetaan järkevää finanssipolitiikkaa, jossa kiristetään nousukaudella ja elvytetään laskukaudella.

EU:n komission laskentamenetelmää on arvosteltu siitä, että se myötäilee liikaa suhdanteita. Esimerkiksi valtio-sihteerin MARTTI HETEMÄKI (2015) on arvostellut sitä. Laskentamenetelmät voivat olla harhaanjohtavia, vaikka itse käsite on periaatteessa ok.

Rakenteellisen alijäämän käsite on kiusallisen vaikeasti mitattava, ja on tietysti hassua, että se joidenkin laskelmien mukaan vaihtelee enemmän kuin varsinainen alijäämä, vaikka rakenteellista alijäämää ei suhdanteiden pitäisi heilutella. Tässä laskentamenetelmä on hankala, mutta edelleenkin korostaisiin sitä, että lähtökohtaisesti rakenteellinen

alijäämä on juuri se, mihin finanssipoliittiset säännöt pitäisi sitoa. Meidän ei olisi mitään järkeä sitoa finanssipoliittisia sääntöjä nimelliseen alijäämään ja pitää se jonkun tietyn rajan yläpuolella, koska se aiheuttaisi myötäsyklisiä finanssipoliittikkää.

Finanssipoliittiset säännöt tulee sitoa julkisen talouden rakenteelliseen eikä toteutuvaan alijäämään.

Entä kestävyysvaje sitten?

Kestävyysvaje on erityisen hyvä käsite koska muista julkisen sektorin velkaantumista mittaavista luvuista puuttuu oleellisia eriä, erityisesti eläkevastuut, eli lupaus jo ansaittujen eläkkeiden maksamisesta. Kestävyysvajelaskelma ottaa huomioon nämäkin pitkän aikavälin menopaineet ja odotettavissa olevat tulot. Kestävyysvajelaskelmiinkin liittyy ongelmia, jotka liittyvät siihen, että laskelma

halutaan tehdä samalla sapluunalla kaikissa EU-maissa, ja kaikkiin maihin nämä sapluunat eivät sovi erityisen hyvin. Esimerkiksi Suomea koskevassa laskelmassa tehdään tekninen oletus, jonka mukaan eläkevarat pienenevät sekä reaalisesti että suhteessa bruttokansantuotteeseen vaikka Eläketurvakeskuksen laskelmien mukaan eläkerahastot itse asiassa kasvavat.

ELÄKEUUDISTUKSEN VAIKUTUKSET

Arviointineuvoston ETL:ltä tilaaman arvion mukaan tuore eläkeuudistus pienentää kestävyysvajetta yli yhdellä prosenttiyksiköllä. Tämä perustuu osittain ikääntyvien työllisyysasteen nousuun. Mikä merkitys on toisaalta aiemmalla (2005) eläkeuudistuksella ja sillä, että korkeammat ikäluokat ovat aiempaa koulutetumpia, työskennelleet vähemmän raskaissa ammateissa ja terveempiä? Pystytäänkö nämä erottamaan toisistaan?

ETL:n laskelman pohjana on perusura, johon sisältyy merkittävää eläkeiän

nousua johtuen mm. väestön terveyden ja koulutuksen parantumisesta. Jo perusrassassa työllisyys kasvaa merkittävästi lähellä eläkeikää olevissa ikäluokissa. Eläkeuudistuksen vaikutus on laskettu tämän perusrassan päälle.

Tässä uudessa eläkeuudistuksessa on otettu huomioon töiden sekä ruumiillinen että henkinen raskaus uudella työuraeläkkeellä. Jotkut sanovat, että eihän sellaista voi olla, koska sen hakemiseen ja myöntämiseen liittyy niin suuria ongelmia. Siis 38 vuotta pitää olla koko työuran aikana. Millä ihmeellä sitä arvioidaan?

38 vuoden työuran mittaaminen on suhteellisen suoraviivaista.

Joo, mutta ovatko ne työt olleet sitten henkisesti tai fyysisesti niin raskaita?

Raskaan työn määrittelemineen on hankalaa. Itse voisin arvioida että yliopistoprofessorin työ on henkisesti raskasta, kun pitää yrittää pysyä kärryllä tutkimuksen trendeistä. Työuraeläke on aidosti ongel-

PERINTÖVERO ON OIKEUDENMUKAINEN VERO.

mallinen osa eläkeuudistusta. Samalla vanhuuseläkeiän nostaminen, tarkoittaa sitä, että mahdollisesti varhaiseläkkeet – sekä työuraeläkkeet että työkyvyttömyyseläkkeet – tulevat olemaan isomassa roolissa eläkejärjestelmässä kuin mitä ne muuten olisivat. Sen tähden esimerkiksi eläkkeellesiirtymisiän kannalta tulee olemaan hyvin oleellista se, millä tavalla työuraeläkejärjestelmä lähtee toimimaan.

TYÖURAELÄKKEESEEN LIITTYEN vielä: niillä ihmisillä, joilla on oikeus työuraeläkkeeseen, on itse asiassa marginaaliset kannustimet jatkaa vanhuuseläkeikään saakka, ja se on yksi tämän eläkeuudistuksen ongelma.

Työuraeläkkeiden toimivuudella tulee olemaan oleellinen merkitys eläkkeellesiirtymisiän kehitykselle.

Teidän raportissanne ei juuri kiinnitetä huomiota siihen, miten työuria voitaisiin pidentää alusta ja keskeltä. Se varmaan liittyy siihen, että tässä on nyt juuri eläkeuudistus esillä.

Enemmän se liittyy siihen, ettei meillä ollut paukkuja arvioida sillä joukkueella millä me sitä arviota tehtiin koko 50-kohtaista rakennepoliittista uudistusta. Jouduimme valitsemaan uudistuksesta isoimmat palikat, ja eläkeuudistus oli suurin yksittäinen palikka.

VEROTUKSEN KYSYMYKSIÄ

Siirrytään sitten lopuksi verotukseen. Teidän raportissanne otetaan kantaa perintöverotukseen, josta keskustellaan nyt kiivaasti, erityisesti yritysten sukupolvenvaihdon helpottamisen mielessä. Pitäisikö sitä kiristää vai löysätä, vai onko se hyvällä tasolla?

Mielestäni taloustieteilijöiden perusvas-
taus kaikkiin verotuskysymyksiin on se, että pyritään verottamaan sellaisia asi-

oita, jotka eivät aiheuta suuria vääristymiä. Siis jos jotain veroa pitää korottaa, korotetaan kiinteistöveroa, perintöveroa ja haittaveroja, ja pyritään verottamaan mahdollisimman vähän sellaisia asioita, jotka aiheuttavat suurempia vääristymiä, esimerkiksi työnteon vähenemistä³. Minusta tämä perusekonomistivastaus on ihan hyvä.

Mutta kansalaiset haluavat kovasti jatkaa oma perhedynastiaa...

Joo, mutta se ei koske pelkästään perintöveroa. Ruotsissa pienituloiset villaägaret (omakotitaloasukkaat) olivat käänteissään kiinteistöverosta. Miksi pienituloisen miljoonamökissä asuvan pitäisi maksaa veroja, jotka ovat tuloihin nähden suuria summia?

Sillä ei myöskään kalastella ääniä.

Perintövero on monella tavalla hyvin oikeudenmukainen vero. Perintöjä tuppaavat saamaan ihmiset, jotka eivät kaikkein suurimmassa rahan tarpeessa olisi. Perintöjä saavat eniten keski-ikäiset ja kohtuullisen hyvätuloiset. Yritysten jatkamisprosessi on ihan aito huolenaihe, mutta nykyisessäkin järjestelmässä on olemassa lukuisa joukko erinäisiä helpotuksia, jotka tyypillisesti johtavat siihen, että yritysten sukupolvenvaihdoksissa ei tyypillisesti makseta perintöverolaissa lukevaa listahintaa.

Ja sittenhän on argumentti, että eihän ole mitään takeita siitä, että se jälkipolvi osaisi hoitaa yritystä hyvin. Parempi olisi vain, että siinä olisi hyvää väkeä eikä välttämättä perillisiä.

Niin, ja loppujen lopuksi tämä on tietysti myös rahoituskysymys sillä tavalla, että jos on yritys, jolla on menestyksestä liiketoimintaa, niin kyllähän sellaista yritystä kannattaa jatkaa, vaikka sen perimisestä joutuisi jonkun näköisen perintöveron maksamaankin. Tässä on kysymys siitä, miten hyvin rahoitusjärjestelmä toimii.

Yksi ei ihan niin kuumia tunteita herättävä kysymys on alennetut arvonnäkörokannat, esimerkiksi ruuan. Tämä on ekonomisteille hyvä kysymys.

Ruuan arvonnäköveron alentaminen oli-
kin suomalaisten ekonomistien musta hetki. Ekonomistit kirjoittivat sellaisia raportteja ruuan alv-kannan alentamisen puolesta, että niiden lukemisen pitäisi nolottaa niitä aikanaan kirjoittaneita ekonomisteja. Ruuan alennettua alv-kantaa perusteltiin aikanaan mm. työllisyysvaikutuksilla. Yritimme silloin Jukka Pirttilän kanssa huomauttaa, että ihan vastaavia työllisyysvaikutuksia olisi millä tahansa julkisen kulutuksen kasvattamisella vaikka kansaneläkkeiden korottamisella. Ylipäänsä ruuan alv:n alentaminen oli heikosti harkittu temp-
pu, jossa erinäiset järjestöt harrastivat kovaa lobbausta.

Arviointineuvosto arvosteli myös suurta yritysveron alennusta, mutta siihen on tullut keskustelu Viron yritysveromallista. Siellähän yritys ei maksa yhteisöveroa. Vero maksetaan vasta sitten kun voitto otetaan yrityksestä osinkoina ulos. Virossa tämä on EU:n erityisluvalla, jota on vaikea saada. Onko teillä tästä ollut mitään puhetta siinä ryhmässä, tai mitä mieltä itse olet?

Ei meillä Viron mallista hirveästi keskustelua ollut. Oikeastaan varsinainen pointti on se, että kansainvälinen verokilpailu tahtoo vaikuttaa kansallisvaltioiden verotukseen, ja tässä on riski kilpajuoksusta kohti nollaa. Suomi nokittaa veronalennuksella Ruotsia ja Ruotsi vastaa siihen alentamalla vähän enemmän jne. Tämä ei varmaankaan ole sellainen kehitys, mihin pitäisi pyrkiä.

Kansainvälistä kilpailua yritysverotuksessa pitäisi hillitä, mutta se on vaikeaa.

Pitäisikö se estää EU-tasolla?

Jollakin, ja ehkä vielä vähän EU:ta laajemmalla tasolla ideaalisti. Mutta pikkuisen realistisemmin ja tavallaan inhorealistisemmin suhtautuen ehkä tällaista voi olla vaikea muuttaa, ja sen tähden Suomi pitäisi jollakin tavalla pitää kilpailukykyisenä paikkana myös yrityksille toimia ja sijoittua, ja se voi pakottaa tällaisiin poliittisiin päätöksiin, vaikka niihin ilman näitä verokilpailupaineita ei haluttaisikaan lähteä. Minusta yritysten sijoittumis päätös pitää ottaa varsinkin tässä tilanteessa ihan vakavasti. Jos meillä on joitakin sellaisia verotukseen tai muuhun talouspolitiikkaan liittyviä asioita, jotka vaikuttavat voimakkaasti yritysten sijoituspäätöksiin, niin nämä ovat sellaisia asioita, mitä pitää vain vaakaasti harkiten muuttaa.

MISTÄ SUOMEEN SAATAISIIN UUTTA KASVUA?

Muistaen kuitenkin, että tämä verotus on vain yksi tekijä muiden joukossa, kun yritykset harkitsevat sijoittumista, versus luonnonvarat, koulutettu työvoima, poliittinen vakaus jne.

Joo, mutta kyllä se aidosti tällä hetkellä on kiusallista, kun miettii, mistä vaikkapa se tuleva talouskasvu Suomeen syntyisi. Jos katsotaan taaksepäin, niin meillä on ollut 3-4 vuotta kasvu nollassa tai negatiivista. Tietysti toivoisi, että olisi jossain olemassa näkymä paremmasta tulevaisuudesta. Minusta sitä on vähän vaikea nähdä, mistä sellainen kasvupyryhdys nyt yhtäkkiä tulisi, ja onko olemassa joitakin muita mahdollisuuksia kuin sopeutua tähän. Se sopeutuminen voi olla välttämätöntä, mutta silti olisi toivottavaa, että olisi näkymä jostain muustakin.

SUOMESSA ON puhuttu paljon kaivosteollisuudesta ja peliteollisuudesta jo muutama vuosi, mutta minusta näistä ei kumpikaan riitä kantamaan suomalaista yhteiskuntaa kovin pitkälle. Myös perusteellisuuden työllisyys on ollut laskussa kaikissa länsimaissa jo pitkään, Suomessa ehkä vähän hitaammin kuin monessa muussa maassa. Tuskin laivanrakennus tai autonrakennuskaan tulevat Suomea pitkällä aikavälillä pelastamaan. Tulevaisuuden hyvinvoinnin lähde täytyy löytyä jostain muualta.

Kukapa olisi 25 vuotta sitten arvannut, että se olisi Nokia? Se oli ihan konkursikypsä firma silloin. Näitä ei vaan tiedetä.

Minusta on mielenkiintoista huomata, että 1980-luvun lopussa Nokia oli maailman suurin tai toiseksi suurin matkapuhelinvalmistaja. Silloin matkapuhelinbisnes oli triviaalin pientä. Nokia onnistui ratsastamaan valtavalla vauhdilla laajentuneen bisneksen aallonharjalla, mikä ei ollut tietenkään helppo asia.

”Suomalaisten on syytä toivoa Venäjälle kaikkea hyvää.”

Se oli poikkeustilanne.

Toki se oli. Silti yksi Nokian menestyksen salaisuus oli että se oli maailman johtava tämän alan firma jo ennen kuin buumi lähti liikkeelle.

Aivan. Tietysti meitä varjostaa nyt euroalueen tiukka tilanne, joka nyt ilmeisesti on helpottamassa, ja varsinkin Venäjä. Sillä on aika suuri merkitys suhdanneluontoisesti ja voi olla, että pysyvämminkin pitää keksiä jotain muutakin kuin rittää myydä venäläisille jotain.

Venäjä on kuitenkin Suomen rajanaapureista ylivoimaisesti suurin markkina-alue, ja suomalaisten kannalta tietenkin toivoisi Venäjälle sekä taloudellista menestystä että poliittista vakautta että yhteiskunnallista hyvinvointia. Suomalaisten on syytä toivoa Venäjälle kaikkea hyvää. ■

Viitteet

1 Vuonna 2014 perustetun ”Talouspolitiikan arviointineuvoston tehtävänä on arvioida talouspolitiikalle asetettujen tavoitteiden tarkoituksenmukaisuutta, niiden saavuttamista ja valittujen keinojen tarkoituksenmukaisuutta sekä talouspolitiikan eri osa-alueiden yhteensovittamista ja kytkentöjä yhteiskuntapolitiikan muihin osa-alueisiin. Neuvosto arvioi talouspolitiikan onnistumista erityisesti taloudellisen kasvun ja vakauden, työllisyyden

ja julkisen talouden pitkän ajan kestävyysnäkannalta. Lisäksi neuvosto arvioi talouspolitiikan valmistelussa käytettyjen ennuste- ja arviointin menetelmien laatua.” Ks. www.talouspolitiikanarviointineuvosto.fi. -Toim.huom.

2 NAIURU tulee sanoista ”Non-Accelerating Inflation Rate of Unemployment” eli ”kiihtymätöntä inflaatiovauhtia vastaava työttömyysaste”, jolla viitataan työttömyysasteen siihen tasoon, jonka alapuolelle mentäessä työmarkkinat kiristyvät ja ansiotason ja hintojen nousu alkaa kiihtyä. NAIURUa on käytetty eräänä rakenteellisen työttömyyden mittarina, ja sitä vastaava kokonaistuotannon (bkt:n) taso on kutsuttu potentiaaliseksi tuotannoksi. -Toim.huom.

3 Ekonomistit tarkoittavat verotuksen työntekoon aiheuttamalla ”vääristymällä” sitä, että se vähentää työn tarjontaa. -Toim.huom.

Kirjallisuus

HAAPARANTA, P. (2015), Miten Suomen taloutta voitaisiin elvyttää?

Talous&Yhteiskunta, 43:1, 2–11.

HETEMÄKI, M. (2015), Eurokriisin syyt ja euroalueen tulevaisuus, Kansantaloudellinen aikakauskirja, 111, 16–39.

KOERSELMAN, K. & UUSITALO, R. (2014), The Risk and Return of Human Capital Investments, Labour Economics, 30, 154–163.

OECD (2015), Education at a Glance: OECD Indicators, Paris: OECD.

VALTIOVARAINMINISTERIÖ (2015), Talouspolitiikan lähtökohdat 2015–2019. Valtiovarainministeriön virkamiespuheen-vuoro, Valtiovarainministeriön julkaisu 13/2015.

<http://vm.fi/dms-portlet/document/354341>